

уровень создаст перспективы отношений не только в экономической, но и социально-культурной сфере, а также, что особенно важно, откроет возможности более активных взаимоотношений с другими странами региона.

Безусловно, многие субъективные факторы будут иметь свое воздействие на все вышеуказанные проекты, однако не могут пресечь их реализацию, поскольку для этого существуют очень важные экономические предпосылки. Все эти проекты дают Армении возможность предпринимать шаги по преодолению блокады и интеграции в региональную и всемирную экономику.

Литература

1. Iran Presses Ahead with Economic Reforms: April 4, 2014. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2014/car040414.a.htm>.
2. Элибегова А.Г. Стратегическая роль оси Москва – Ереван – Тегеран в формировании геополитической картины Закавказья / А.Г. Элибегова // Вестник Российского ун-та дружбы народов. – Сер.: Политология. – 2009. – № 2. – С. 89-93.
3. Коротышев А.П. Сотрудничество Республики Армения и Исламской Республики Иран в энергетической сфере и интересы России / А.П. Коротышев, А.С. Тюменкова // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2012. – 4-1. – С. 347-351.
4. Микаелян Г. Внешняя политика Армении: попытка совместить интересы США, Европы и России / Г. Микаелян // Центральная Азия и Кавказ. – 2009. – № 3(63). – С. 137-146.
5. Статистический ежегодник Армении: 2002 / НСС РА. – Ереван, 2002. – 513 с.
6. Статистический ежегодник Армении: 2008 / НСС РА. – Ереван, 2008. – 457 с.
7. Статистический ежегодник Армении: 2013 / НСС РА. – Ереван, 2013. – 480 с.
8. Сарухян С. Для нас нежелательных энергетических последствий не ожидается / С. Сарухян // Голос Армении. – 01.07.2014. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.golosarmenii.am/article/24189/dlya-nas-nezhelatelnykh-energeticheskix-posledstvij-ne-ozhidaetsya>.
9. Сарухян С. Иранский газ может заменить для Армении российский, но он гораздо дороже / С. Сарухян // REGNUM [Инф. агентство]. – 06.06.2013. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://regnum.ru/news/fd-abroad/armenia/1667975.html>.
10. Новые транспортные проекты в регионе. [Электронный ресурс]. – Доступный с http://www.noravank.am/rus/articles/detail.php?ELEMENT_ID=12739&phrase_id=40195.
11. Евсеев В. Российско-иранское сотрудничество в сфере региональной безопасности / В. Евсеев. [Электронный ресурс]. – Доступный с http://www.noravank.am/rus/articles/detail.php?ELEMENT_ID=12830&phrase_id=40194.

Галоян Д.Р. Деякі аспекти вірменсько-іранського економічного співробітництва

Активізація економічних відносин Вірменії з Іраном особливо актуальна у світлі останніх геоekonomічних трансформацій в регіоні. У цій роботі зроблено аналіз згаданих відносин і доведено, що торгові відносини Ірану й Вірменії достатньо активні та не можуть відігравати позитивної ролі для розвитку економіки Вірменії, адже у структурі експорту превалюють дешеві сировинні продукти, які часто знижують конкурентоспроможність ідентичної вітчизняної продукції на внутрішньому ринку. Отже, економічні відносини з південним сусідом мають орієнтуватися більше на поглиблення енергетичної співпраці і вдосконалення транспортної системи. Зокрема, пропонується реалізація наявних будівельних проектів саме в транспортній сфері, а також організація інших.

Ключові слова: Вірменія, Іран, співпраця, розвиток, експорт, імпорт, сальдо, торгівля, транспорт, енергетика.

Galoyan D.R. Some Aspects of the Armenian-Iranian Economic Cooperation

The activation of economic relations of Armenia with Iran is especially topical in the light of recent geo-economic transformations in the region. The analysis of above-mentioned relations was made in this article, and it was proved that the trade relations of Iran and Arme-

nia are not sufficiently active and cannot play the positive role for the development of Armenia's economy, as in the export structure the cheap raw material products prevail, which frequently reduce the competitive ability of identical native production on the domestic market. Consequently, the economic relations with south neighbour must be oriented in great extent for deepening the energetic cooperation and improvement of the transport system. Particularly, the implementation of the existing construction projects in the transport area, and the organization of others are suggested. This creates prospects for relations not only in the economic area, but in the social-cultural area either, and also the most important is the fact that it will open possibilities for more active interrelations with other countries of the region.

Key words: Armenia, Iran, cooperation, development, exports, imports, balance, trade, transport, energy.

УДК 338.45:615:330.366(477)

Доц. І.Б. Дутчак, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У РЕГУЛЮВАННІ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Розглянуто роль державних інститутів у регулюванні фармацевтичного ринку, визначено функції, які ці інститути виконують для потреб господарського і соціального розвитку, а також запропоновано схему механізму державного регулювання фармацевтичного ринку в Україні. Місце державного сектора в змішаній економіці визначається через функції державного регулювання економіки. Державне регулювання фармацевтичного ринку гарантує реалізацію соціально-економічних прав людини при розподілі медикаментів, врівнює структурні та регіональні диспропорції у забезпеченні медикаментами та гарантує дотримання вимог щодо якості лікарських засобів.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, державне регулювання, інституційне середовище, інституційні чинники, механізм державного регулювання.

Роль та місце інституційного середовища на етапі переходу до ринкових відносин в економіці країни становлять окрему гілку дослідження. Інституційне середовище в економіці загалом, так і на фармацевтичному ринку, вимагає уваги до себе не тільки як результат чи передумова економічних змін, але як очевидний вихідний генератор процесів економічного розвитку та еволюційного відновлення у суспільстві й економіці. Формування інституційних засад соціально-ринкової економіки потребує подальшого вивчення процесів формування інститутів та їхнього значення для розвитку фармацевтичного ринку зокрема.

Мета дослідження – визначення функцій державного регулювання та формування схеми механізму державного регулювання фармацевтичного ринку. У процесі наукового пошуку теоретичні та правові засади державного регулювання фармацевтичного ринку досліджено із застосуванням методів аналізу та синтезу. Метод моделювання застосовано при побудові схеми механізму державного регулювання.

Вітчизняні дослідники І. Малий, З. Ватаманюк, Н. Нижник, В. Олуйко, С. Панчишин, А. Сохецька дедалі більше схильні вважати інституційні чинники головними детермінантами функціонування економіки [1, 2, 4, 5]. До інституційних чинників належать правові, політичні, економічні "правила гри" організовані та створені людьми, а також соціокультурні чинники, які класифікуються як неформальні чи неорганізовані і передаються з покоління в покоління.

Під інститутами розуміють і соціально визнані нормативно-ціннісні системи (установки, норми), і формалізовані структури, які їх реалізують (синтез "інститути-організації") [2, с. 22]. Відповідно до такої позиції, ринок як такий є суспільним (соціальним) інститутом, який заснований на принципах приватної власності і конкуренції. Водночас, інститутами фармацевтичного ринку є не тільки такі його характеристики чи складники, як приватна власність, конкуренція та інші, але і його "інфраструктурні" функціональні елементи, такі як: торговельно-посередницькі нефінансові корпорації (державні, приватні, під іноземним контролем); фінансові установи; некомерційні організації та державні заклади, що належать до сектору загального державного управління.

Роль державних інститутів у регулюванні фармацевтичного ринку визначається функціями, які ці інститути виконують для потреб господарського і соціального розвитку. Вітчизняні вчені З. Ватаманюк, С. Панчишин, А. Сохецька, виділяють три головні функції інституту, незалежно від сфери його діяльності [2, с. 23]. Перша функція інституту – це таке регулювання поведінки економічних суб'єктів, щоб вони не створювали одні одним істотних втрат, або щоб ці втрати були відшкодовані. Друга функція інституту – мінімізація зусиль, які економічні агенти витрачають на те, щоб знайти один одного і домовитися між собою. Нарешті, третя функція інституту – організація процесу передавання інформації чи навчання.

Ринок, як базовий соціальний інститут, покликаний забезпечувати зв'язки між автономними економічними суб'єктами, стимулювати їх через механізм конкуренції, а в макроекономічному плані – підтримувати динамізм і відносну збалансованість відтворювального процесу. Усі інфраструктурні інститути ринкової економіки діють в одному напрямі – створення такого макроекономічного середовища для діяльності суб'єктів господарювання, яке забезпечує досить повне й ощадливе задоволення потреб суспільства. У моделі адміністративно-командної економіки держава виконує функції ринку і вирішує те саме завдання [6].

Становлення фармацевтичного ринку в Україні розпочалося у складних макроекономічних умовах ринкової трансформації вітчизняної командної економічної системи, успадкованої від колишнього Радянського Союзу. Народно-господарський план у радянській економіці визначав суспільні потреби та з'являв їх з ресурсами через механізм суворо регульованих взаємодій економічних суб'єктів. Директивно-планова економіка з властивими їй елементами, а саме: розгалужена роздрібна мережа державних аптек, доволі потужний, але зношений хіміко-фармацевтичний комплекс, повна відсутність приватного підприємництва у цьому секторі, державна монополія у сфері виробництва лікарських засобів, – виступила своєрідним плацдармом для побудови національного фармацевтичного ринку.

На початку 1990-х років нагромадження змін в інституційних вимогах спричинило суперечності між вимогами, що склалися внаслідок попереднього досвіду, і вимогами як результат обставин, що змінились. Адже суперечність між формально закріпленими вимогами і реальним набором обмежень діяльності економічних суб'єктів сприяє створенню стимулів до утворення та вибору інших моделей економічної поведінки, що відповідають таким реальним інсти-

туційним обмеженням. Зокрема, визнано такими, що втратили чинність, низку наказів МОЗ УРСР, та введено в дію пакет законодавчих актів, які визначають засади формування фармації в Україні: ЗУ "Про лікарські засоби" від 19.11.1992 р., ЗУ "Основи законодавства України про охорону здоров'я" від 19.11.1992 р. і т. ін.

Для фармацевтичного ринку характерними є високі бар'єри входження на ринок виробників і продавців лікарських засобів, що закріплені в ліцензійних умовах, конкуренція, наявність окремих сегментів з абсолютно нееластичним попитом, обмежена самостійність споживачів у прийнятті рішення щодо вибору потрібного лікарського засобу (необхідна попередня консультація з лікарем чи фармацевтом). Нерівність, пов'язана з ринковою організацією економіки, спричиняє наявність неплатоспроможного попиту. Також очевидним є той факт, що пересічний споживач не володіє спеціальними знаннями, методами та обладнанням для перевірки безпеки та якості лікарського засобу, який хоче вживати, а тому змушений повністю довіряти системі контролю якості і безпеки лікарських засобів, яка формується в країні державою. За таких умов очевидною стає необхідність державного регулювання, що пояснює вагомую роль державних інститутів на фармацевтичному ринку. Так, було утворено Державний департамент з контролю за якістю, безпекою та виробництвом лікарських засобів і виробів медичного призначення (Постанова КМУ від 30.09.2000 р.). Адже відповідно до основної доктрини інституціоналізму, держава має адекватно впливати на норми і правила поведінки економічних суб'єктів, тобто скеровувати еволюцію чи відбір інститутів, оскільки еволюція суспільних відносин не завжди сприяє виборі варіантів, адекватних конкретній стадії та рівневі розвитку економіки.

Властивим для фармацевтичного ринку є те, що зловживання тягнуть за собою не тільки адміністративну чи кримінальну відповідальність, але й гостро засуджуються громадськістю, – розцінюються інститутом суспільної думки як аморальні вчинки проти здоров'я окремо взятого громадянина, на місце якого може опинитися кожен. Такий стан справ спричинився до того, що на фармацевтичному ринку спостерігається переливання неформальних інститутів у формальні та закріплення конкретних соціально визнаних нормативно-ціннісних систем у формі структур-організацій, які їх реалізують з одночасною фіксацією їхніх повноважень і функцій у законодавчо-нормативних актах держави. Зокрема, за Наказами МОЗ України було створено Державну інспекцію з контролю якості лікарських засобів, та Центральну лабораторію з аналізу якості лікарських засобів, постановами КМУ закріплено низку вимог щодо створення, реєстрації, впровадження у виробництво лікарських засобів, а також врегульовано нормативно-правовими актами порядок оптової і роздрібної реалізації, ціноутворення та оподаткування операцій з лікарськими засобами і виробами медичного призначення.

Відповідно, для забезпечення належного дотримання вимог діючого нормативного забезпечення в державі функціонує низка державних інститутів у вигляді державних установ, некомерційних організацій, державних фінансових і нефінансових корпорацій, які належать до державного сектора економіки.

Критерієм розмежування державного і приватного секторів економіки є домінуюча форма власності чи характер управління конкретною інституційною одиницею. Що ж стосується урядових одиниць, то їх відносять тільки до сектора загального державного управління (СЗДУ) [3].

Поєднуючи системний, функціональний та цільовий підходи до визначення СЗДУ, вважаємо, що СЗДУ – це не тільки державні установи та неринкові некомерційні організації, діяльність яких безпосередньо забезпечують державні органи управління, а це також юридичні особи (корпорації, квазікорпорації, ринкові некомерційні організації), які перебувають у повній або частковій власності держави та функціонують, щоб отримати прибуток або соціальний ефект і розв'язати загальнонаціональні або регіональні соціально-економічні проблеми, тобто своєю діяльністю сприяють проведенню державної політики (а тому є частиною СЗДУ). Місце державного сектора в змішаній економіці визначається через функції державного регулювання економіки і державного підприємства.

Універсальний підхід до класифікації інституційних секторів економіки України (KICE), і державного сектору зокрема, запропонований вітчизняними фахівцями. Наказ Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р. № 96 "Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України" із змінами і доповненнями, внесеними Наказом від 01.09.2005 р. № 249, та від 12.07.2007 № 214, набув чинності з 01.06.2005 р. [3]. Структура KICE України відповідає принципам класифікації МВФ у Системі Урядової Фінансової Статистики (Government Financial Statistics System) [2, с. 221]. Система KICE ґрунтується на концепції інституційної одиниці – економічного суб'єкта, що повинний мати активи, права власності, приймати зобов'язання та участь в економічній діяльності, укладати договори від свого імені з іншими суб'єктами, має набір рахунків і баланс. Згідно із Системою KICE розрізняють чотири різновиди інституційних одиниць [3]:

- 1) *корпорації* – юридичні особи, які створені з метою ринкового виробництва товарів та послуг і є джерелом прибутку чи іншої фінансової вигоди для своїх власників;
- 2) *квазікорпорації* – унітарні підприємства (створені одним засновником), які не включені до корпорацій, але функціонують подібно до корпорацій;
- 3) *некомерційні організації* – суб'єкти господарювання, створені державними органами, приватними особами чи корпораціями для досягнення суспільно-корисних і економічних цілей (освітні, культурні, управлінські послуги, послуги охорони здоров'я) без мети одержання прибутку чи іншої фінансової вигоди для інституційних одиниць, які їх заснували, контролюють чи фінансують;
- 4) *органи державного управління* – інституційні одиниці, що здійснюють функції законодавчої, виконавчої та судової влади стосовно інших інституційних одиниць, відповідають за надання товарів і послуг суспільству загалом чи окремим домогосподарствам на неринкових засадах, здійснюють трансфертні платежі, щоб перерозподіляти доходи і підвищувати добробут та фінансуються головню за рахунок податків та інших обов'язкових платежів інших суб'єктів економіки.

Для виконання своїх функцій СЗДУ у змішаній економіці може вдаватися до комбінування таких методів [2, с. 226]: пряме державне управління підприємствами ДСЕ; непряме державне регулювання діяльності державних корпорацій; управління своєю часткою (контрольним пакетом) у статутному капіталі державно-приватних корпорацій; регулювання приватних корпорацій за допомогою правових важелів фіскальної і монетарної політики.

Державне регулювання діяльності суб'єктів господарювання – це вплив держави на діяльність підприємницьких структур із метою сприяння та забезпечення інституційно виправданих умов їх функціонування. Об'єктивна потреба регулювання підприємництва сьогодні в Україні обумовлена цілями економічної політики держави, зокрема такими: поступовим переходом до ринкової економіки; створенням сприятливих умов для вільної творчої праці, реалізації підприємницької ініціативи; підпорядкуванням суспільного виробництва потребам та інтересам людей; підвищенням престижу підприємництва; забезпеченням високої ефективності діяльності підприємницьких структур.

Фармацевтичний ринок не має природженого імунітету проти монополізму, інфляції та спадів ділової активності. Якщо держава залишається байдужою, ці процеси починають прогресувати, завдаючи чималих економічних і соціальних збитків. Суб'єкт господарювання фармацевтичного ринку також не може самостійно вирішувати складні регіональні проблеми, що виникають під впливом історичних, національних, демографічних та інших неринкових чинників. Для їх вирішення потрібне втручання держави, її відповідна регіональна політика.

Отже, без втручання держави і без державного регулювання фармацевтичний ринок не зможе зробити виробництво економічно безпечним, гарантувати реалізацію соціально-економічних прав людини при розподілі медикаментів, вирівняти структурні та регіональні диспропорції у забезпеченні медикаментами та дотриманні вимог щодо якісних показників лікарських засобів, які перебувають в обігу на території держави.

Для здійснення ефективного державного регулювання на фармацевтичному ринку необхідні відповідні механізми. Схему механізму державного регулювання фармацевтичного ринку показано на рис.

Механізм державного регулювання фармацевтичного ринку – це система заходів, розроблених державою, які використовують для досягнення цілей державного регулювання з урахуванням вимог ринку та інтересів його суб'єктів, за допомогою інституційно-організаційного, інформаційно-аналітичного та нормативно-правового забезпечення. До цієї системи входять механізми стимулювання, підтримки, сприяння, контролю; методи та інструменти реалізації державного регулювання; державні інституційні одиниці.

Таким чином, державне регулювання фармацевтичного ринку в Україні здійснюється за допомогою системи норм та заходів, які регламентують поведінку суб'єктів підприємницької діяльності, як використовуючи адміністративні методи впливу (закони, укази, накази, постанови, інструкції, положення тощо), так і через систему економічних методів та регуляторів (податки, ціни, банківські проценти, пільги, санкції та ін.).

Рис. Схема механізму державного регулювання фармацевтичного ринку

Державне регулювання має свої функції, інструменти (методи) та відповідні органи. Зокрема, головні функції державного регулювання фармацевтичного ринку такі: 1) підтримка пропорційності виробництва та споживання, антициклічне регулювання; 2) підтримка та розвиток конкуренції, антимонопольні заходи; 3) перерозподіл доходів та соціальний захист підприємців і споживачів фармацевтичних товарів. До інструментів, або методів державного регулювання підприємництва, належать: податково-бюджетна система (фіскальна); цінове регулювання; кредитно-грошове регулювання; зовнішньоекономічне регулювання (митні збори, ліцензії, квоти).

Отже, керуючись переліком функцій інституційних одиниць, визначенням сектору загального державного управління (СЗДУ) та елементів інфраструктури фармацевтичного ринку, вбачаємо такий взаємозв'язок: інституційні одиниці фармацевтичного ринку, що належать до сектору загального державного управління, виступають, водночас, елементами інфраструктури цього ринку.

Література

1. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. пособ. / за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2002. – С. 277-278.
2. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / за ред. З. Вагаманюк. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", 2005. – С. 22.
3. Класифікація інституційних секторів економіки України, затверджена Наказом Державного комітету статистики України 18.04.2005 р., № 96 із змінами і доп. від 12.07.2007 р., № 214.

4. Малий І.Й. Інституціональні чинники державного управління економікою / Стратегія економічного розвитку України : наук. зб. – К. : Вид-во КНЕУ. – 2002. – Вип. 6. – С. 103-109.
5. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К. : Вид-во "Основи", 2000. – 198 с.
6. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : монографія / кол. авт.; за ред. д-р екон. наук, проф. А.Ф. Мельник. – Тернопіль : Вид-во "Економічна думка", 2003. – С. 478.

Дутчак І.Б. Место и роль государственных институтов в регулировании фармацевтического рынка в Украине

Рассмотрены роль и место государственных институтов в регулировании фармацевтического рынка, определены функции, которые эти институты выполняют для нужд хозяйственного и социального развития, а также предложена схема механизма государственного регулирования фармацевтического рынка в Украине. Место государственного регулирования экономики определяется через функции государственного регулирования экономики. Государственное регулирование фармацевтического рынка гарантирует реализацию социально-экономических прав человека при распределении медикаментов, выравнивает структурные и региональные диспропорции в обеспечении медикаментами и гарантирует удовлетворение требований к качеству медицинских средств.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, государственное регулирование, институциональные условия, институциональные факторы, механизм государственного регулирования.

Dutchak I.B. The Place and Role of State Institutions in the Regulation of the Pharmaceutical Market in Ukraine

The role of public institutions in the regulation of the pharmaceutical market is examined, the functions that these institutions perform for the needs of economic and social development, as well as the proposed scheme of the mechanism of State regulation of the pharmaceutical market in Ukraine, are defined. The place of public sector in the mixed economy is identified through the function of State regulation of the economy. State regulation of the pharmaceutical market is supposed to guarantee the realization of socio-economic rights in the distribution of medicines, aligns the structural and regional imbalances in providing medicines and compliance requirements on the quality of medicines.

Key words: pharmaceutical market, government regulation, institutional environment, institutional factors, the mechanism of State regulation.

УДК 330.46

Аспір. М.О. Жук; проф. В.В. Здрок, канд. техн. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ СИСТЕМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ НА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ

За допомогою системного підходу розглянуто структуру та функції системи домогосподарств України на макроекономічному рівні, проведено аналіз взаємодії її елементів та навколишнього середовища. Здійснено класифікацію властивостей системи домогосподарств України, представлено визначення системи домогосподарств країни в контексті кібернетичного дослідження. Результати дослідження можна використати як теоретичну основу для практичного покращення ефективності управління у системі домогосподарств України на макроекономічному рівні.

Ключові слова: домогосподарство, система домогосподарств, системний аналіз, макроекономічний рівень.